

”Någonting håller på att ske
med det sätt vi tänker om det sätt vi tänker”

Ernest Boyer

Paradigmskifte på gång?

© Pia Hellertz, fil.dr., socionom - 2010¹

I den här artikeln kommer jag att argumentera för att en genomgripande förändring är på gång när det gäller vårt sätt att tänka om och se på världen. Förändringen påverkas av att ett nytt paradigm är under framväxt, det jag kommer att kalla för ett ”*holistiskt paradigm*”.²

Eftersom min uppfattning är att vi idag står mitt i ett *paradigmskifte* så innebär det att vi står med en fot i minst två paradigm, det *naturvetenskapliga* och det *holistiska*, och om vi inte förstår detta så kan den verklighet vi befinner oss i idag upplevas förvirrande, kaotisk och obegriplig. Men om vi istället börjar förstå vad som händer kan vi också orientera oss i skeendet och ta ställning för och emot olika teorier, arbetssätt och förhållningssätt i vardagen. Mitt syfte med den här artikeln är att försöka bringa lite ordning i det aktuella kaos som råder när det gäller föreställningar, synsätt, teorier och perspektiv. Om jag lyckas aldrig så lite, så har jag uppnått syftet.

Paradigm

Först vill jag förståelsens skull beskriva vad begreppet ”paradigm” står för och hur jag använder det. Paradigmteorin utvecklades av fysikern och vetenskapsteoretikern Thomas Kuhn och redovisas i boken ”*De vetenskapliga revolutionernas struktur*” (Kuhn, 1992). Den kom i sin första upplaga 1962 och blev således först många år senare översatt till svenska.³ Författaren skriver i sitt förord att teorin utvecklades genom en rad tillfälligheter, möten med olika idéer

¹ Författaren har undervisat på Socionomprogrammet på Örebro universitet i nästan 25 års tid samt läst och bedömt PM för mental träning i kurserna ”*Personlig Utveckling genom Mental Träning*”, PUMT, samt fortsättningskursen ”*Person-, Team- och Ledarutveckling*”, PTL, på Skandinaviska Ledarhögskolan, under cirka 15 års tid.

² Holism kommer från grekiskans *holos* och betyder att verkligheten inte kan reduceras till egenskaper hos de mindre enheter som bygger upp helheten (Ehdin & Ehdin, 2002)

³ I den bilagda litteraturlistan finns information om alla böcker jag refererar till och/eller inspirerats av.

och iakttagelser. Teorin väckte enorm debatt. Den har inspirerat och fortsätter att inspirera många men den kritiserar också av en del.

Kuhn menar att kunskapens utveckling är *revolutionär*, alltså inte ett resultat av en samlad och successivt ökad kunskap vilket hans kritiker menar. Kuhn menar att nya vetenskapliga rön omkullkastar gamla vetenskapliga självklarheter, vilka inte längre visar sig hålla. Han menar också att det nya paradigmet inte föds färdigt utan är omoget inledningsvis. Som exempel kan jag redan nu nämna att det s.k. naturvetenskapliga paradigmet tog cirka 400 år på sig att slå igenom helt inom vetenskapen.

Ett paradigmen anger kriterier för hur man ska se på världen och på fenomenen. Dessa kriterier upplevs så småningom av alla som självklarheter, som sanningar, och de utsätts inte längre för kritisk granskning.

Grundtanken i paradigmat teorin är således att det under tidens gång sker stora förändringar, revolutioner, i vårt sätt att se på världen. Det som vi under en period betraktar som normalvetenskap utsätts så småningom för kritisk granskning av forskare och tänkare vilka gör upptäckter som inte stämmer med våra gamla och självklara kunskaper. Inledningsvis hittar forskarvärlden förklaringar inom det rådande paradigmet och försvarar på olika sätt ”med näbbar och klor” det gamla paradigmatets självklara grundvalar. Men när dessa s.k. anomalier blir alltför många och besvärande och försvaren inte längre håller, då rasar våra gamla kunskaper och världsbilder samman och nya växer successivt fram.

Thomas Kuhn tar många exempel från bl.a. fysiken och astronomin. Han använder bland annat Kopernikus teori om att jorden inte är universums medelpunkt som exempel. Denna teori väckte enormt rabalder på sin tid framförallt hos kristenheten. Ett annat exempel är fysikens utveckling från Newtons mekaniska teorier till Einsteins relativitetsteori och så småningom till kvantfysiken.

Idag har man börjat använda Kuhns teori lite mer utvidgat än han ursprungligen avsåg och bl.a. inom New Age-rörelsen använder man begreppet för den stora omvälvning av medvetandet som man menar sker idag inom människan och i synen på planeten jorden och på andlighet, utan att kanske alltid riktigt veta vad man talar om.

”Dagens experter är morgondagens noviser –
och morgondagen har redan kommit.”

Perspektiv, teorier och modeller

För att förstå, förklara och förutsäga världens fenomen utvecklar vi och använder oss av olika teorier, förklarings- och förståelsemodeller. Dessa teorier och modeller fungerar som ett slags ”glasögon” med vilka vi ser mönster, samband och fenomen i verkligheten på olika sätt. Olika teorier hjälper oss att se och förstå samma

fenomen på helt olika sätt. Beroende på vilka teorier och modeller vi använder så kommer vårt seende att styras av de begrepp och teorier vi väljer.

Syftet med exempelvis utbildning och forskning är bland annat att söka kunskap om världen och utveckla teorier och modeller, ”glasögon”, för vårt tänkande och vår beskrivning av det undersökta. Det är viktigt att våra studerande får möjlighet att bli medvetna om dessa ”glasögon” för att de ska få verktyg och arbetsinstrument de behöver för sitt professionella liv. Och det räcker inte med *en* teori. Då är risken stor att den studerande blir ”teoriinsjunken” och tror att det är sanningen man fått kunskap om. Men ingen teori är Sanningen. Teorier är enbart arbets- och tankeinstrument, verktyg för vårt tänkande, för våra försök att förstå och förklara, . Och... ”teorier är goda tjänare men dåliga herrar” (Guntrip⁴). Det finns många mycket goda och användbara teorier. Men det finns också urusla teorier. Ett exempel på det är teorin om den ”överlägsna ariska rasen”. Det gäller således att hitta kriterier att bedöma och sortera tankeverktyg och teorier med. Personligen tycker jag att det är en de viktigaste uppgifter vi har som lärare och utbildare - att hjälpa de studerande att utveckla, analysera, kritiskt granska, bedöma och välja dessa kriterier.

I pedagogik och socialt arbete⁵ kallar vi de olika teorier och förståelsemodeller vi använder oss av för exempelvis psykodynamisk teori, objektrelationsteori, anknytningsteori, behavioristisk eller inlärningsteori, systemteori, kristeori, ekologisk teori, interaktionistisk teori o.s.v. Dessa olika teorier ligger på olika nivåer. Vissa teorier ligger på *mikronivå*, d.v.s. på individnivån och beskriver och försöker förstå och förklara intra-⁶ och interpsykologiska⁷ fenomen och skeenden hos enskilda individer; andra teorier ligger på *meso-* eller *mellannivå*, d.v.s. de försöker beskriva och förstå familjer, grupper, gäng, institutioner och organisationer; åter andra ligger på *makronivå*, d.v.s. de försöker beskriva, förstå och förklara större sammanhang som bostadsområden, kommuner, samhällen och globala företeelser.

Vetenskapsteori

På samma sätt som verkligheten utgör studieobjekt för utvecklingen av teorier och modeller, så utgör teorier och tankemodeller studieobjekt för *vetenskapsteoretiker*. Vi skulle kunna säga att teoretiker håller sig på ”gräsrots- och busknivå” över

⁴ Guntrip, Harry (1971) *Psychoanalytic theory, therapy and the self*.

⁵ Min professionella hemvist är socialt arbete. Dessutom har jag skrivit en doktorsavhandling om pedagogik och didaktik, ”Kvinnors kunskapssyn och lärandestrategier – En studie av tjugosju kvinnliga socionomstuderande” (1999, Örebro universitet, Örebro Studies 17).

⁶ Det som sker *inom* en människa.

⁷ Det som sker *mellan* människor.

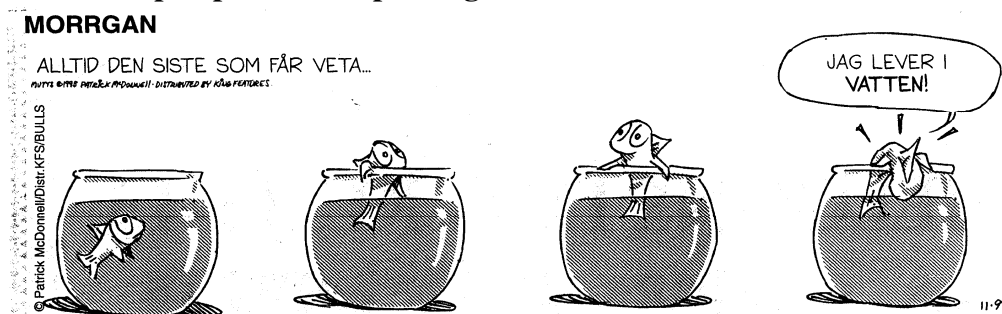
verkligheten och betraktar verkligheten relativt nära, beroende på vilken nivå det handlar om, mikro, meso/mellan eller makro.

Vetenskapsteoretiker studerar teorier och försöker förstå och förklara varför olika teorier utvecklats och förändras. Vi kan säga att vetenskapsteoretikerna studerar utifrån ett "trädtopps- eller fågelperspektiv". Filosofer i sin tur har höjt blickpunkten ytterligare ett steg. Vi kan säga att de "sitter på månen" och studerar de stora sammanhangen och skeendena. Thomas Kuhn var vetenskapsteoretiker.

Det går inte att debattera eller diskutera om det ena paradigmet sanningar är mer sanna och rätta jämfört med det andra. Synsätten är inte jämförbara. Man brukar säga att de är "*inkommensurabla*". Det är lika omöjligt som för en ateist att i en diskussion försöka bevisa att en kristen har fel gudssyn eller tvärtom. När en moderat och en vänsterpartist diskuterar samhället beror svårigheterna på att de har olika grundsyn på människa (människosyn, antropologi), på hur man lär och vad kunskap är (kunskapssyn, epistemologi) och på samhället (samhällssyn, världsbild, kosmologi). Och - det hela handlar i grunden om *att tro*. Alla paradigm vilar i grunden på de trossystem, som för tillfället bärs upp av ett antal vetenskapliga undersökningar som accepterats och kanoniserats som Sanna (med stort S) av den vetenskapliga världen.

Pedagogik och socialt arbete⁸ inom akademien idag vilar fortfarande i huvudsak på det paradigm som nu varit under utveckling under några hundra år, och som brukar kallas det *naturvetenskapliga* eller det *mekanistiska* paradigmet. Det betyder att de teorier och arbetsmetoder som har varit och fortfarande i huvudsak är förhärskande i pedagogik (didaktik) och utbildning samt i socialt arbete och behandling i huvudsak genomsyras av det tänkande och de synsätt som utformats under detta paradigm. Det betyder också att lärare och utbildare bemöter människor utifrån den människosyn och kunskapssyn som formats under detta paradigm. Det stora problemet är att vi ofta inte är medvetna om detta. Vi vet inte att vi "lever i vatten" (se figuren!) Vi tror att våra trossystem är de enda sanna och rätta, vi är *perspektiv- och paradigminsjunkna*.

Figur 1. Att bli perspektiv- och paradigmedveten

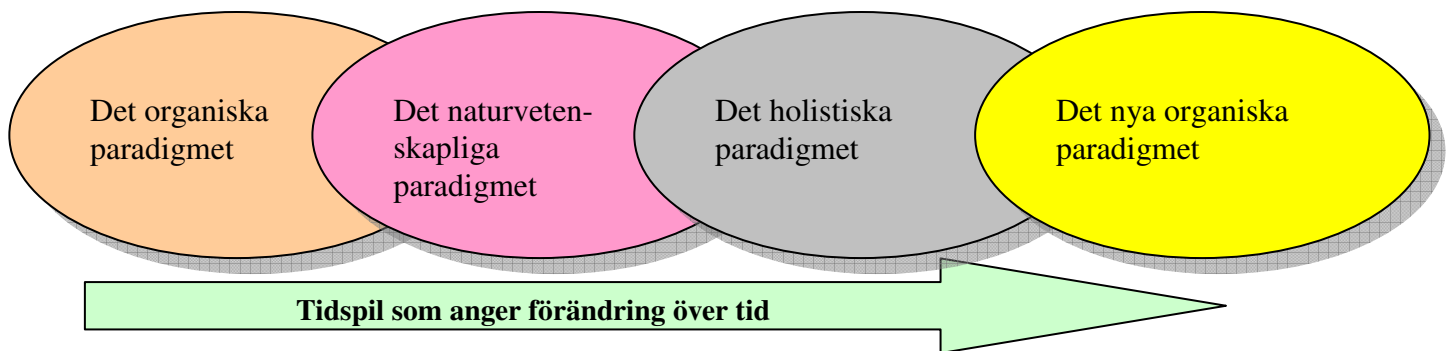

⁸ Eftersom socialt arbete och pedagogik är mina professionella områden kommer jag i huvudsak att ta exempel från dessa.

Det är först när vi får möjlighet att titta ovanför ytan och uppleva andra perspektiv och upptäcker att vårt sätt att leva och tänka inte är de enda existerande som verkar logiska och vettiga, när vi börjar betrakta vår värld och oss själva i ljuset av ett nytt sätt att tänka, som vi börjar bli *perspektiv- och paradigmedvetna*. Då börjar vi också kunna betrakta nya sanningar, nya teorier och tankemodeller som möjliga bidrag till ett nytt och spännande sätt att se på världen och oss själva.

I det följande kommer jag att diskutera fyra överblickbara paradigmen, det organiska, det naturvetenskapliga, det holistiska och det nya organiska paradigmet och vad som kännetecknar dessa.

Figur 2. Paradigmskiften under överblickbar tid

Det organiska paradigmet

Jag brukar tala om "det organiska paradigmet", när jag talar om det första paradigmet vi har överblick över. Jag brukar också ibland kalla det för ett "trosparadigm" inspirerad av Stig Lindholm (1979, 1985) som också menar att det före trosparadigmet förekom andra paradigmen.⁹ Det organiska paradigmet rådde från tiden före Kristi födelse och fram till omkring 1500-talet.¹⁰

Detta paradigm kännetecknas av att man identifierade naturen och i synnerhet planeten jorden som en livgivande moder, Moder Jord, ett vänligt och välvilligt kvinnoväsen som tillgodosåg mänsklighetens behov, något som beskrivs inspirerande av Carolyn Merchant (1994). Samtidigt fanns en bild som beskriver naturen som vild och okontrollerbar, som kunde ställa till med våld, stormar, torka

⁹ Jag har inte ägnat tid åt att studera och undersöka detta paradigm, även om det är lockande. Här kan jag rekommendera de läsvärda och tänkvärda böckerna av Zecharia Sitchin, exempelvis "*Den tolfte planeten*" (1976) samt "*Skapelsen i nytt ljus – Bibeln och Darwin – kan båda ha rätt?*" (1991). En annan spännande bok om denna tid är Samuel Noah Kramers "*Så levde sumererna*" (1958).

¹⁰ Kanske går en skiljelinje eller ett paradigmskifte mellan det faktum att vi tidigare hade många "gudar" (se grekiska och nordiska gudasagorna och naturfolkens olika naturgudar) och när vi fick "den ende, sanna Guden"?

och kaos. Det är bl.a. denna bild som senare ligger till grund för längtan efter att ta kontrollen och makten över naturen, en tanke som bäddar för det naturvetenskapliga eller mekanistiska paradigmet som jag återkommer till.

Tron på Gudarna och Gud och deras ord betraktas som den enda Sanningen. Schamanerna, prästerna, profeterna, biskoparna och påven är Guds röster. Naturligtvis går det inte att kritisera Gudarna eller Gud. Kritik är därför obefintlig. De som betraktas som De Vise redovisar Sanningen. Pedagogiskt handlar det om memorering av den Sanna Kunskapen. Planeten Jorden är en levande organism. Allt är ett, allt lever, allt är gudomligt. I det organiska synsättet spelade kvinnliga principer och metaforer en avgörande roll.

Figur 3. Det organiska paradigmet

Kännetecken

- Tron på Gud som den enda Sanningen
- Prästerna och profeterna är Guds röster
- Kritik obefintlig - De vise redovisar Sanningen
- Memorering av den Sanna Kunskapen
- Planeten Jorden - en levande organism
- Kvinnliga metaforer
- Allt är ett, allt lever, allt är gudomligt

Många av de tankar som genomsyrar det organiska paradigmet känner vi idag igen i indianernas och andra naturfolks budskap till den västerländska världen. De lever fortfarande med denna organiska världsbild. Man talar om jordens blodomlopp (vattnet), om ådror (floder och älvar), om jordens svett (daggen). Skog och buskar är Moder Jords hår. Man talar om vinden som jordens andedräkt. Jorden alstrar växter som underhåller djuren och djuren tjänar människorna på olika sätt. Människornas skyldighet var att skydda och bevara denna ordning. Platons och Aristoteles världsbilder vilar på detta tänkande, ett synsätt som åter blev modernt under renässansen på 1100-1200-talen (se Gustavsson, 1988). Många idéer inom New Age¹¹ är inspirerade av denna organiska natursyn.

”Ni ber mig att plöja upp jorden! Ska jag ta en kniv och sarga min moders bröst? Då kommer hon inte att låta mig vila vid hennes barm när jag dör. Ni ber mig att gräva efter sten! Då kommer jag inte att kunna återvända in i hennes kropp för att födas på nytt när jag dör. Ni ber mig att skära gräs och göra hö och sälja det, och bli rik som de vita! Men hur skulle jag våga skära av min moders hår?”

(Smohalla, indian vid mitten av 1800-talet, refererad av Carolyn Merchant, 1994).

¹¹ New Age-begreppet myntades år 1932 av Alice Bailey, en av teosofins grundare. Begreppet syftar på Den nya tiden eller Vattumannens tidsålder och är ett paraplybegrepp för olika nyandliga tankegångar.

Alla dessa synsätt var naturligtvis hinder för den nödvändiga och ofrånkomliga utveckling som skulle komma, den vetenskapliga och industriella utvecklingen. De kvinnliga metaforerna hindrade gruvdriften och jakten på metaller. Att gräva efter guld och andra metaller var att göra våldtäkt på Moder Jord. För att frigöra gruvdriften blev man tvungen att hitta motargument och nya metaforer. Bilden av den livgivande modern måste förändras, menar Carolyn Merchant (1994) i *"Naturens död"*. Moder Jord blev med olika tänkares hjälp alltmer frikostig och generös med sina dolda rikedomar. Successivt förändras bilden av jorden som en frikostig mor till ett passivt föremål för mänsklig våldtäkt, skriver Carolyn Merchant.

Det naturvetenskapliga eller mekanistiska paradigmet

Under 1500- och 1600-talet började forskare och vetenskapsmän ifrågasätta de gamla sanningarna. Man började väga och mäta materien. Man började ifrågasätta den kosmologi som varit förhärskande, d.v.s. att jorden skulle vara universums medelpunkt omkring vilken allting rörde sig. Kopernikus, Kepler och Galilei placerade jorden i en bana runt solen istället. Detta upprörde kyrkofäderna och påven enormt. Motståndet från dem som hävdade att jorden var alltings medelpunkt var mycket hårt. Galilei var tvungen att inför påven avsvära sig sina rön för att få leva i frihet. Boken med titeln *Dialog om de två världssystemen*, som han gav ut år 1632, skapade kaos och år 1633 ställdes han inför en domstol där han blev tvungen att avsvära sig allt rörande den så kallade "felaktiga läran". Det sägs att han efter domen mumlat "och ändå rör hon sig", men det är troligtvis inte sant. Han satt under sina sista levnadsår i husarrest (se bl.a. Sobel, 1999).

Under dessa år grundlades "den nya vetenskapen" med Francis Bacon och Descartes som skapare av den vetenskapliga metod som fortfarande är förhärskande inom den vetenskapliga världen, den vetenskapliga metod som våra studerande får träna sig i, i kurs efter kurs, i uppsats efter uppsats. Bacon var den förste att formulera den induktiva metodens principer: *att göra experiment, dra generella slutsatser, pröva dem i nya experiment*. För Descartes gällde det att i vetenskapen använda matematikens principer. Det gällde att vara säker, att tänka rätt och att tänka klart. Han sa: *"Formulera problemet, dela upp det i dess enklaste beståndsdelar, vilka kan fattas klart och distinkt och sätt samman det hela igen på ett logiskt sätt"*. Detta förfaringssätt brukar beskrivas som "atomism" eller "fragmentering". Analys betyder att sönderdela. Detta synsätt leder till uppfattningen att universum är en stor maskin som består av grundläggande enheter: materia och rörelse. För själen och Gud görs undantag. Materien liksom den mänskliga kroppen och djuren saknar allt syfte, liv och andlighet. Detta lade grunden för den *dualistiska* hållning som Descartes tydligast formulerar och som innebar och fortfarande innebär att vi gör åtskillnad mellan kropp och själ, mellan

materia och ande, mellan subjekt och objekt, mellan språk och verklighet och mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap.

Johannes Kepler (1571-1630) skrev i ett brev till en vän:

”Mitt syfte är att visa att det himmelska maskineriet inte bör jämföras med en gudomlig organism utan med ett urverk”.

Galilei sa ungefär:

”Väg allt som går att väga, mät allt som går att mäta och gör allt som inte går att mäta mätbart!”

Han menade att det var viktigt att ställa sig vid sidan av naturen och förtingliga den. Färg, ljud, smak och lukt var bara mentala projektioner, som skulle uteslutas ur vetenskapen. Tingen blev meningslösa i sig själva. Nu var distinktionen fakta/värde genomförd. Man går från kvalitet till kvantitet. *”Världen tystnar och dör, vetandet mekaniseras och matematiseras”*, som Erland Lagerroth formulerar sig i sin enormt spännande bok *”Världen och vetandet sjunger på nytt”* (1994, se även Lagerroth 1986 och 2003).

Den kristna världen med påven i spetsen bekämpar den nya vetenskapssyn som växer fram. Inkquisitionen är ett av kyrkans medel att försöka hejda de nya tankarna. De som sett filmen *”I Rosens namn”* som bygger på en roman av Umberto Eco vet vad jag talar om. Böcker var förbjudna. Endast en slags ”förhandling” mellan kyrkan och vetenskapen om synen på själen och Gud, öppnade vägen för den nya vetenskapen. Kyrkan fick behålla själen och Gud medan forskarna ägnade sig åt materien. Det betydde inte att de stora vetenskapsmännen på 1600-talet var ateister och Gudsförnekare. Tvärtom. För att ta ett mycket spännande exempel. Grundaren av den klassiska fysiken, Isaac Newton (1642-1727) brukar beskrivas som ”den siste magikern” och ”Europas främste alkemist”. Han ägnade en stor del av sin tid åt att försöka bevisa Guds existens.

Den materialistiska vetenskapssynen ledde dock under de närmaste 400 åren fram till en människosyn som vilar på tanken att ”människan är en biologisk maskin”, en människosyn som i sin helhet hade slagit igenom på 1800-talet och vilken lade grunden för bl.a. *behaviorismen*, den psykologiska riktning som Watson, Skinner och Pavlov var kända representanter för. Samhällsvetenskaperna vilade på *positivismen* som ideologi. Fysiken blev normen även för vetenskapen om människan och om samhället.

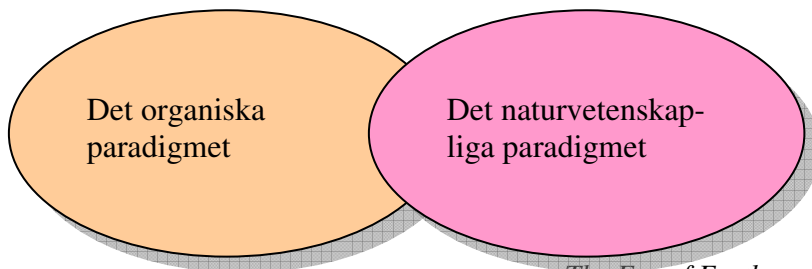
Det ”naturvetenskapliga” eller ”mekanistiska” paradigmet kännetecknas således av *fragmentering* av tillvaron. Man väljer ut små, väl avgränsade bitar av verkligheten, och studerar dem i laboratorier; man *analyserar* dessa fragment eller

atomer av materia och drar generella slutsatser om fenomenet i sin helhet - slutsatser som lägger grunden för nya Sanningar om tillvaron. Genom detta sätt att välja ut fragment och studera dem avskiljt från sitt sammanhang ger vetenskapen bilden av en *stillastående* och *mekanisk* världsbild, ett urverk. Keplers vision var uppnådd. För att få tingen att röra sig måste man skapa rörelsen, ge verkligheten en puff, ”skruva upp urverket”.

Materien var och är forskningsobjektet. Allt som går att se och röra vid mäts och vägs och dokumenteras, genom tiderna ofta under enorma umbäranden och prövningar. I boken ”*Galileis dotter*” (Sobel, 1999) beskriver författaren hur Galilei först med egna ögon och senare med sina egenhändigt konstruerade, primitiva teleskop under smällkalla nätter stod på taket till sitt hus och studerade stjärnhimlen för att få fram bevis för att jorden inte var en stillastående planet i universums centrum. Författaren beskriver också Galileis djupa sorg över kyrkans motstånd mot hans upptäckter.

Under de 400-500 år som gått sedan grunden för det naturvetenskapliga paradigmet lades har själen och psyket, Gud och andligheten, successivt försvunnit från vetenskapen. ”*Gud är död*”, utropade Nietzsche. *Materien* objektifierades, förtingligades och studerades med *objektiva* metoder. Det *linjära tänkandet* med dess syn på orsak och verkan ledde till att de metoder som användes för att söka sanningen med nödvändighet blev enkla och fyrkantiga. Förklaringsmodeller blev endimensionella. Allt skeende hade en orsak. Det gällde att finna den. Vetenskap är att söka *sanningen* om tillvaron. Allt gick nu att *förklara* med väl utvecklade matematiska och kvantitativa vetenskapliga metoder.

Figur 4. Det naturvetenskapliga paradigmet

The Eye of Earth

1500-1600-tal

- Kopernikus
- Kepler
- Bacon
- Galilei
- Descartes
- Newton

Kännetecken

- Fragmentering
- Analys
- Stagnation, stillastående
- Mått- och viktfakta
- Undersöker materien
- Objektivitet
- Objektifiering av fenomen
- Linjärt tänkande
- Första ordningens cybernetik
- Kunskap är sanning
- Vetenskap är sökande efter sanning
- Kvantitativ och förklaringsorienterad forskning

Ett stort problem med det naturvetenskapliga paradigmets vetenskapliga metoder är att de är utvecklade för att studera materia. När dessa metoder används för att studera *liv, medvetande* och *självmédvetande* blir det problem, något som E F Schumacher (1986) skildrar övertygande och det är där vi står idag. Nya vetenskapliga metoder måste utvecklas.

En författare, mystiker och filosof, Ken Wilber (1983, 2003), menar att vi studerar världen med *The Eye of Earth, det jordiska ögat*. Vi håller successivt nu på att utveckla förmågan att se med *The Eye of Mind, sinnets öga*. Det möjliggör för oss att studera psykiska dimensioner, som exempelvis liv och medvetande. För att kunna studera själen och Gud behöver vi utveckla *The Eye of Spirit, själens öga*, vilket vi också kommer att göra under utvecklingens gång, menar han. Med *The Eye of Spirit* kan vi betrakta och forska på alla nivåer, även icke-fysiska, s.k. paranormala, psykiska och andliga nivåer. Det intressanta är att vi börjar skönja denna utveckling. Pedagogikprofessorn Howard Gardner, som utvecklat teorin om multipla intelligenser (Gardner, 1994) har i sin senaste bok utvecklat fler intelligenser, bland andra en natur- och existentiell intelligens (Gardner, 2001). Han valde att inte kalla den för en andlig intelligens på grund av svårigheten att formulera kvantifierbara vetenskapliga kriterier.

I slutet av 1980-talet utvecklade forskarna John Mayer och Peter Salovey en teori om emotionell intelligens, något som Daniel Goleman (1997) så pedagogiskt beskrivit i den banbrytande boken "*Känslans intelligens*" (EQ). Danah Zohar som myntade begreppet *andlig intelligens* har tillsammans med Ian Marshall (Zohar & Marshall, 2000) skrivit om "*Själens intelligens*" (SQ), vilken de menar är den "ultimata intelligensen". De har utvecklat ett antal kvaliteter eller principer för att beskriva vad andlig intelligens är, exempelvis självkänedom, spontanitet, holistisk syn, medkänsla, ödmjukhet, positivt tänkande med mera. Cindy Wigglesworth är expert på området andlighet och andlig intelligens och har skrivit ett bedömningsinstrument för både personligt bruk och för företag. Hon menar att andlig och emotionell intelligens innebär mer motiverade och produktiva anställda, vilket leder till minskad stress och bättre prestationsförmåga.

Makarna Susanna och Martin Ehdin (2002) har utvecklat tankarna och gör en syntes mellan IQ, EQ och SQ i boken "*HQ – Den mänskliga helhetssynen*". Flera grupper börjar redan idag tala om en "andlig vetenskap", exempelvis antroposoferna och den danske filosofen och författaren Martinus.

Det pågående paradigmskiftet

Jag, och många med mig, hävdar att vi idag står mitt i ett nytt paradigmskifte, av lika stor betydelse som det som skedde under 1500- och 1600-talen. Newton lär ha sagt "*Att jag ser så långt beror på att jag står på en jättes axlar*". Jag står på

många jättars axlar när jag kommer med mina påståenden (se exempelvis Bateson, 1995, Capra, 1975 och 1989, Jerndal, 1997, Käck, 1993, Lagerroth, 1986, 1994 och 2003, Lindholm, 1979 och 1985, Russel, 1984, Schumacher, 1986, Wilber, 1983, 1988 och 2005 samt Zukav, 1981, men framförallt Martinus texter¹².

Vid förra sekelskiftet, vid 1900-talets inträde, började det hända nya spännande saker i forskningen och tänkandet. Sigmund Freud, som står med båda fötterna i det naturvetenskapliga tänkandet, lade ändå grunden till en ny människosyn. Hans teorier byggde broar mellan människors medvetna och undermedvetna, mellan barndom och vuxenlivet och mellan dröm och vakenhet. Han kom att öppna upp för skolbildningar som så småningom ledde fram till objektrelationsteorins och anknytningsteorins syn på människan. Enligt dessa teorier är *relationen* mellan mor eller annan första omsorgsperson och spädbarnet grunden för barnets utveckling (se t.ex. Tudor-Sandahl, 1983, 1986). Det är *relationer till andra* och inte inre drifter som är den betydelsefulla motorn i utvecklingen. Människan föds med ett färdigutvecklat *jag*¹³ till skillnad från psykoanalysens mekanistiska idé om destruktiva drifter och ett "jag", som växer fram under gynnsamma omständigheter och som kan bli "svagt" under ogynnsamma uppväxtvillkor, och behaviorismens idé om den "tomma påsen", den "jaglösa" människan.

Systemteorin, som utvecklades av biologen Ludwig von Bertalanffy omkring 1920, har lagt grunden för många spännande och användbara teorier och metoder inom pedagogik, socialt arbete, psykoterapi och behandlingsarbete. Systemteorin betonar *helheter, samband, mönster* och *relationer* när man ville försöka förklara och förstå människor, utveckling och skeenden. Allting påverkar allting annat. Det finns inga enkla och lättfunna orsaker till fenomen och skeenden. Det linjära synsättet är endast möjligt om man väljer ut en godtycklig startpunkt och en lika godtycklig slutpunkt i ett pågående skeende.

Inom fysiken utvecklades kvantfysiken på 1920-talet, som menade att det utforskade inte är en objektiv sanning utan påverkas av forskaren. Relationen mellan forskningsobjektet och forskaren påverkar resultatet av forskningen (se t.ex. Capra 1975, 1989, Zohar, 1983 och Zukav, 1981)

Fritjof Capra, som är filosofie doktor i teoretisk fysik och atomfysiker, och förestår ett internationellt institut som arbetar med nya ekologiska visioner, är mest känd för sin bok "*Fysikens Tao*" (Capra, 1975). Här beskriver han kvantteorin och dess många likheter med de österländska idéerna. Capra redogör för upptäckten att kvantfysikernas resultat hängde samman med försökssituationens utformning och

¹² För en redogörelse för Martinus, hans kosmologi och litteratur, se Hellertz (2002) samt hänvisas till Världsbild förlag, <http://varldsbild.se/>, som ger ut Martinus litteratur samt www.martinus.se.

¹³ Max Käck (1993) menar att det är just synen på *jaget* och *medvetandet* som är den kärnfråga som med nödvändighet tvingar oss att så småningom skifta synsätt. Det eviga, levande, upplevande jaget som inkarnerar om och om igen i en evig utvecklingsprocess.

detta omfattade också forskaren och hans sätt att förhålla sig till världen på. Den framlidne sociologiprofessorn Joachim Israel skriver i förordet till den svenska upplagan:

”Vi måste avstå från tanken, att det finns ett subjekt härinne och ett objekt - nämligen världen - därute. Vi måste uppge tanken, att vi vet att världen finns därute, samtidigt som vi inte vet hur den skall beskrivas. Denna uppenbara logiska motsägelse försvinner, om det dualistiska synsättet byts ut mot ett holistiskt: världen och vi utgör en enhet.”

Nyandligheten började successivt växa fram i slutet av 1800-talet med teosofin och Madam Blavatskys teorier och Rudolf Steiner och antroposofin i början av 1900-talet. Den danske filosofen Martinus publicerar sin första bok om en ny världsbild och kosmologi 1932. Detta är en tid av nytänkande på många fronter. Det holistiska paradigmet börjar göra sitt intåg i vårt tänkande.

Det holistiska paradigmet

Det holistiska paradigmet kännetecknas av att *allt är enhet*, allt är en *helhet*, allt hänger samman, allt påverkar allting annat bara genom sin existens och rörelse. Allting är alltid i rörelse. Allting är underställt processer. Ingenting kan existera isolerat från något annat. Istället för att sönderdela och analysera gör man nu *synteser* och studerar *helheter*, *rörelser* och *processer*. Man studerar inte längre fragment av verkligheten i laboratorier. Man skapar begrepp för att förstå liv, medvetande och självmedvetande i naturliga kontexter. Forskare går ut i verkligheten och studerar verkligheten ute i verkligheten, exempelvis socialantropologer, aktionsforskande arbetslivsforskare och pedagoger med flera.

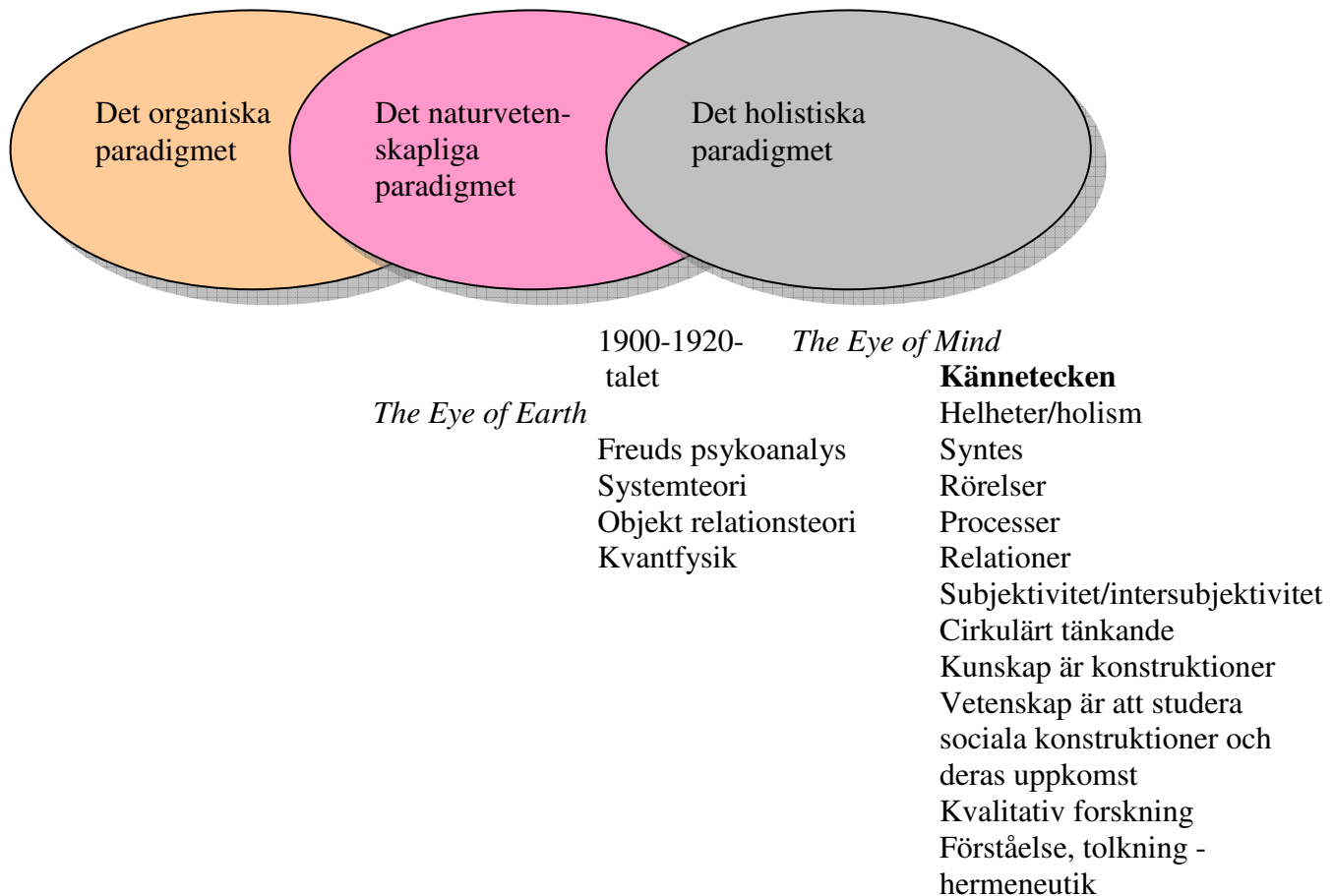
Forskarna inser också, bland annat utifrån kvantfysikens revolutionerande rön, att de inte kan vara objektiva utanförstående. De är en del av forskningsmetoden, en del av processen samt även en del av resultaten, vilket beskrivs som *andra ordningens cybernetik*. Resultatet av en undersökning beror på forskarens perspektiv, erfarenheter, metodval, relationer till forskningssubjektet och en massa andra faktorer. Även om man inte vill tala om ”subjektivitet” så blir man alltmer skeptiska till möjligheten att vara objektiva. Man talar istället ofta om ”*intersubjektivitet*”, vilket innebär att man nått en slags sanning när många delar ungefär samma syn och får ungefär samma resultat. Det räknas då som vetenskapligt grundad kunskap.

Man har också börjat förstå att det linjära orsak-verkan-tänkandet blir alltför enkelspårigt och fyrkantigt (Davies, 1987, 1989). Det går inte att enkelt finna orsaker till fenomen och skeenden. Verkligheten är mer komplicerad än så. Man

talar ibland om ett *cirkulärt tänkande*, där allt påverkar och påverkas av allting annat. I andra ordningens cybernetik inser man också att läraren, utbildaren, psykoterapeuten och socialarbetaren är en del av undervisnings-, lärande- och/eller behandlingsprocesserna och påverkar och påverkas av skeenden och processer. I behandling och utbildning används istället dessa processer medvetet för förändring och utveckling. Ett exempel är inom familjebehandling där behandlaren genom sin närvaro, sitt sätt att tala och ställa frågor och sitt agerande skapar förändrande, växande och utvecklande processer (se exempelvis Andersen, 1994, och Tømm, 1989).

Vetenskapen handlar inte längre enbart om att söka Den Sanna Kunskapen utan om att skapa och konstruera bilder av verkligheten. Man säger att kunskap är *sociala konstruktioner* av verkligheten och att den växer fram i nära relation till och påverkas av vilket språk, vilka ord och begrepp man använder när man ska beskriva verkligheten. Språket styr seendet och konstruktioner av verkligheten och de vetenskapliga resultat som växer fram. Forskning handlar mer om att undersöka hur sociala konstruktioner skapas och etableras.

Figur 5 Det holistiska paradigmet

Fritjof Capra har senare kommit med en bok som heter ”*Uncommon Wisdom*” (Capra, 1989) där han berättar om erfarenheter han fått i mötet med en rad av världens stora tänkare och forskare¹⁴ som beskriver liknande paradigmskiften inom andra vetenskapliga discipliner än fysiken, t.ex. psykologin och ekologin.

I ”*Det Holografiska paradigmet*” beskriver Ken Wilber (1988), som beskrivs som en av vår tids främste tänkare, en rad olika filosofer och vetenskapsmän och deras olika forskningsresultat som pekar mot ett nytt paradigm och en ny världsbild. De visar att den holografiska världsbilden har anmärkningsvärda likheter med mystiska traditioner i både öst och väst. Wilber har studerat biologi och kemi och samtidigt ägnat sig åt filosofi, religion och andliga övningar. I sin bok ”*En kortfattad historia om allting*” (Wilber, 2000) gör han ”ett svindlande panorama över världens och livets och medvetandets former och över den mänskliga tankens stora idéer”.

Inom pedagogiken händer liknande förändringar i synsätt. Där beskriver man paradigmskiftet som en förändring ”*from Teaching to Learning*”, ”från undervisning till lärande” (se t.ex. Barr & Tagg, 1995, Jerndal, 1997, Rönnbäck, 1997, Hellertz, 2004).

Flera författare, bl.a. Max Käck (1993), menar logiskt nog att det nya paradigm som vi nu står inför, det jag här kallat det ”holistiska paradigmet”, *inte* är Utvecklings Ende. Han menar, bl.a. med stöd i den danske filosofen och mystikern Martinus, att det holistiska paradigmet fortfarande är ett *materialistiskt*, d.v.s. i viss mån ett mekanistiskt paradigm, vilket innebär att det vilar på idén det inte finns något medvetande utöver materien, ingen skapare, ingen Gud. Jag har nyligen läst Jan Dalkvists och Joakim Westerlunds (2003) artikel ”*Parapsykologin och dess kritiker – ris och ros*”, en mycket pedagogisk översikt över den parapsykologiska forskningen. De skriver

”Parapsykologer brukar ofta hävda att existensen av parapsykologiska fenomen skulle tala emot en materialistisk världsbild och i stället tala för en världsbild där mentala fenomen inte är underordnade materiella skeenden. Frånsett vissa fenomen som ut-ur-kroppenupplevelser, reinkarnation och annat liknande är detta påstående dock felaktigt. Det är – logiskt sett fullt möjligt att telepati, precognition och klärvoajans skulle kunna verka på ett materiellt plan, eventuellt helt utanför medvetandet.” (Dalkvist & Westerlund, 2003, sid. 11)¹⁵

¹⁴ Bland andra träffade han Werner Heisenberg, Krishnamurti, Gregory Bateson, Stanislav Grof, Ronald Laing, Carl Simonton och E.F. Schumacher.

¹⁵ Artikeln finns på <http://www.vof.se/folkvett/20033parapsykologin-och-dess-kritiker---ris-och-ros>.

Det finns ännu inga klart uttalade och formulerade idéer om en skapare, eller ett högre medvetande som skapar. Teorierna om ”dissipativa strukturer” och ”självorganiserande system” som Nobelpristagaren Ilya Prigogine (se Jantsch, 1980, och Lagerroth, 1994) utvecklade vilar i grunden på en materialistisk grundsyn. De räknar inte med någon skapande Gud. Skapandet klarar sig självt. Om materien kan skapa och forma sig själv, behövs ingen Gud (se Lagerroth, 1986, 1994 och 2003, som gör en mycket pedagogiskt beskrivning och analys av dessa teorier). Lagerroth refererar till biologerna Maturana och Varela som menar att ”*liv är en självskapande och självproducerande process. En levande organism producerar själv de delar som den är gjord av och håller dem i fungerande skick genom ständig förnyelse*”. Lagerroths slutsats är: ”*Vad ska man med en Gud till om Universum skapar sig själv?*” Danah Zohars (1983) teorier om Kvantjaget är också en naturvetenskaplig materialistisk teori. Paul Davies (1987) för intressanta diskussioner om dessa frågor i boken *Gud och den nya fysiken*. Har Gud skapat universum eller skapar universum sig självt? Liknande tankar gäller många av de nya teorier som utvecklats under 1900-talet, även om man inom nyandligheten verkar tolka flera av dessa teorier som andliga.

Mental träning ur ett paradigmatiskt perspektiv

Ur ett paradigmatiskt perspektiv är *Mental träning* ett mycket intressant exempel på ett paradigmöverskridande synsätt och förhållningssätt. I slutet av 1960-talet utvecklade fil.dr. Lars-Eric Uneståhl den mentala träningen, med rötter i beteendepsykologi och hypnosteori. Uneståhl utbildade sig till psykolog vid Uppsala universitet där psykologiämnet hade sin utgångspunkt i behaviorismens människosyn och kunskapssyn. Psykologi ses enligt den behavioristiska synen som en gren av naturvetenskapen och ska därför ägna sig åt det som är objektivt mätbart.

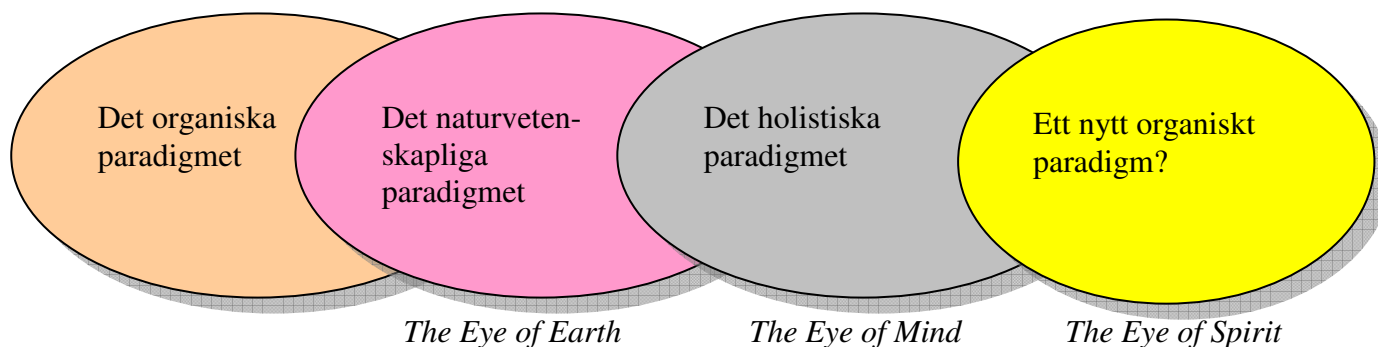
Eftersom Uneståhl kom att specialisera sig på hypnos sprängdes de naturvetenskapliga gränserna och han utvecklade sitt ”Eye of Mind”, vilket innebar ett mer holistiskt tänkande och arbetssätt. Hans forskning kom i huvudsak att ägnas åt förändrade medvetandetillstånd och hypnos. Mot den bakgrunden växte den mentala träningen fram under 70- och 80-talen. Ytterligare en faktor som kom att genomsyra den mentala träningen var Uneståhls tillit till människans egen vilja och förmåga att utvecklas, ett synsätt som har sin grund i det holistiska paradigmet. Genom det synsättet växte idén om ”hjälp till självhjälp” fram. Han beskriver processen som ”*från beroende av andra till oberoende och själv tillit*” (Uneståhl, i Hellertz & Uneståhl, 2002). Under 90-talet införlivade Uneståhl tekniker i den mentala träningen som kom att inrikta sig mot utveckling av mer andliga och existentiella områden. Inspirerad av meditation, psykosyntesinspirerade tekniker, forskning om förändrade medvetandetillstånd, forskning om medvetandet och

hjärnans möjligheter, drömforskningen, forskningen om medier¹⁶, om nära-döden- och utomkroppsliga upplevelser med mera, kom den mentala träningen allt mer att även involvera ”The Eye of Spirit”.

Ett nytt organiskt paradig?

Om paradigmteorin stämmer bör vi kunna förvänta oss ett nytt paradigmskifte någon gång i framtiden, kanske om ett par hundra år; ett paradigmskifte som kanske kommer att innebära en ny Gudsbild och en ny världsbild. Kanske det blir ett nytt organiskt paradig där en Skapare eller ett Högre Medvetande skapar och där vi är medskapare.

Figur 6 Ett nytt organisk paradig?

James Lovelock (1979)¹⁷ väcker i sin bok ”*Gaia: A New Look at Life on Earth*” tanken på att Jorden är en levande organism. Under våren 2010 har en TV-kanal visat en serie program som heter ”*Historien om jorden*”, där bland annat teorierna om jorden som ett levande väsen framfördes. Martinus går i sitt verk, *Livets Bog*, i detalj in på analyser av detta tema. I sin kosmologi belyser, beskriver och argumenterar han för de andliga naturlagarna och den skapande, den allsmäktiga, allvisa och allomfattande ”Gudomen”, det största av alla levande väsen, i vilka vi alla, universa, galaxer, planeter, människor och djur, ”lever, rör oss och är till”. Till de andliga naturlagar som Martinus analyserar hör exempelvis det eviga levande jagets eviga reinkarnationer, karmalagen (”lagen om sådd och skörd”), lagen om hunger och mättnad, perspektivprincipen, kontrastprincipen med flera. För den

¹⁶ Lars-Eric Uneståhl tog exempelvis initiativ till att översätta Gary E Schwartz forskning om mediumistiska kontakter med den andliga världen, ”*The Afterlife Experiments – Breakthrough Scientific Evidence of Life after Death*”, som på svenska kom att heta ”*Kontakt med andra sidan? – Banbrytande vetenskapliga experiment om fortsatt existens efter döden*” år 2002.

¹⁷ Se också Peter Russels (1984) *En uppvaknande värld – På tröskeln till en ny tidsålder*.

intresserade rekommenderas studier av hans litteratur.¹⁸ Om denna utveckling vet vi dock ännu inget. Det är hypoteser och teorier för fortsatta studier. Några författare har redan tillämpat Martinus kosmologi på olika teman. Sören Grind som är psykolog och psykoterapeut har tillämpat reinkarnationsperspektivet på psykologiska problemområden i *”Livet din spegel – om mänsklig utveckling i ett reinkarnationsperspektiv”* (Grind, 2008). Magdalena Rosell som är docent i medicinsk näringslära vid Karolinska institutet och fil.kand. i teoretisk filosofi har använt Martinus kosmologi för att visa att hans teorier löser en hel del problem som forskare står inför när de väljer forskningsmetoder, *”Soluppgång över vetenskapen”* (Rosell, 2009). Ole Therkelsen (2009) har i sin bok *”Martinus, Darwin och intelligent design”* redogjort för att Martinus kosmologi kan betraktas som en ny evolutionsteori som både räknar med en skapare och en utveckling.¹⁹ För att ta några konkreta exempel på diskussioner som börjat föras på vägen mot en ny vetenskap.

Mot en ny vetenskap

”The Eye of Mind” och ”the Eye of Spirit” (Wilber, 1983) måste ofrånkomligen innebära ett nytt sätt att se på forskning, vetenskap och kunskap. Är de vetenskapliga metoder som beskrivs som kvalitativa, hermeneutiska, fenomenologiska, tolkande metoder en väg mot en ny vetenskap? Deltagande observation, narrativa metoder, minnesmetoder, aktionsforskning, interaktiva metoder, etnografiska metoder är olika vetenskapliga metoder som kan rubriceras som kvalitativa och som används av ”the Eye of Mind”. Det är svårt att idag veta vad de nya forskningsmetoderna kan komma att innebära i framtiden och vilka som kommer att utvecklas. Vi trevar oss fram.

Kanske kan vi få impulser och idéer från några spännande författare och forskare. Socialantropologerna Carlos Castaneda (1974) och Michel Harners (1980) forskning exempelvis. För att få kunskap om de medicinalväxter som indianerna använde blev Castaneda lärling till och handledd av en shaman, Don Juan, och fick med dennes hjälp gå in i upplevelser och erfarenheter som ett utanförstående, ”objektivt” och förtingligande öga inte skulle ha fått ”verklig” kunskap om. Erfarenheterna ledde till ett mångårigt och rikt författarskap om en annorlunda verklighet.

Michel Harner är en av de få vetenskapsmän som *”utan förutfattade meningar har studerat shamanismen på det enda verkligt givande sättet, nämligen genom att själv pröva metoderna”*, skriver Jörgen I Eriksson i förordet till Harners bok

¹⁸ För information om Martinus kosmologi, se www.martinus.se. Hellertz (2002) har gjort en granskning av Martinus världsbild utifrån olika perspektiv, exempelvis pedagogiskt, sekteristiskt och genusperspektiv.

¹⁹ Mina val av exempel beror på att jag med stor behållning studerat och kritiskt granskat Martinus kosmologi drygt 30 år.

"*Shamanens väg*" (Harner, 1980). Harner blev shaman. Detta till skillnad från de socialantropologiska vetenskapsmän som "*stått utanför ... och studerat det som ett objekt och varit oförmögna att gå bortom sitt eget språks begränsande kategorier*".

Är det här vi hittar frön till kommande vetenskapliga angreppssätt? Vi måste utveckla vår förmåga att gå in i och bli en del av den helhet vi avser att beforska, att "gå i den andres mockasiner", men samtidigt ha ett teoretiskt språk som gör det möjligt att berätta och beskriva och för den utomstående att förstå. Vi behöver skapa synteser av tidigare fragmenterad forskning och söka samband och helheter i och mellan det gamla paradigets studier och analysera dem med hjälp av "the Eye of Mind" och "the Eye of Spirit".

Kan "the Eye of Spirit" handla om att ha utvecklat den *intuitionsförmåga* som Martinus talar om att vi alla kommer att få någon gång i framtiden - om några liv? Han menar att när vår *känsloenergi* (som utvecklas av lidandeserfarenheter) och vår *intelligensenergi* (som utvecklas i kampen för överlevnaden) kommer i balans så utvecklas automatiskt vår *intuitionsenergi* och därmed vår förmåga att veta utan att studera. Med hjälp av intuitionen får vi kunskap om verkligheten, om livet och meningen med existensen.

Jag kommer att tänka på Paul Brunton, den engelske vismannen som under mångåriga studier av österländska mystiker skapat en meditationsmetod för västerlänningar. Han har i sin bok "*Till Egypten*" (Brunton, 1978) berättat om sin natt i Konungens kammare i Cheopspyramiden. Genom att försätta sig i djupt meditativt tillstånd upplevde han både andra dimensioner i nuet och historien omkring pyramidens tillkomst och syfte. Detsamma gäller berättelsen om den meditativa vaknatten på Sfinxen i samma bok.

Vilken roll kommer intuitionen att få i framtidens forskning? Kommer forskning i framtiden att innebära att vi kommer att använda oss av psykiska och intuitivt baserade forskningsmetoder? Kommer vi att hitta sätt att aktivera slumrade minnen i våra djupaste psyken? Om vi, som de reinkarnationstroende hävdar, har levt många liv, så måste vi ju rent teoretiskt kunna säkerställa även historiska minnen genom utvecklade gemensamma psykiska minnesmetoder där vi kan nå "intersubjektiva" överensstämmelser mellan våra gemensamma minnen. Ett redan existerande exempel på detta är forskningen omkring nära-döden- och utomkroppsliga uppleveler (se bland andra Wistrand & Pilotti, 1982). Minnen som sedan kan bekräftas eller falsifieras av de formella kunskapskällor vi har tillgång till.

Vi kan väl avslutningsvis konstatera att vi lever i en spännande tid, i ett paradigmskifte, ibland med fötterna i olika paradigmen med allt vad det innebär av förvirring, osäkerhet och ångest och samtidigt med överblick över ytterligare paradigmen med dess oanade möjligheter. Det är spännande att leka med tanken. För tänk om..!

Litteraturlista med fokus på paradigmskiftet

- Andersen, Tom (1994) *Reflekterande processer - Samtal och samtal omsamtalen*
Stockholm: Mareld (samma som 1991 med omarbetningar och tillägg)
- Bessman, Mona & Talerud, Bo (1993) *Från undervisning till lärande - perspektivskifte i den pedagogiska kompetensen*, Stockholms universitet: PU-rapport, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Bateson, Gregory (1979, 1995) *Ande och Natur - En nödvändig enhet*, Stockholm: Symposion.
- Brunton, Paul (1980) *Till Egypten*, Täby: Bokförlaget Robert Larsson AB (originalupplagan utkom år 1935).
- Brusewitz, Göran (1999) *En ny världsbild växer fram*, ICA-förlaget.
- Bucke, Richard M (1901, 1967) *Cosmic Consciousness - A Study in the Evolution of the Human Mind*, New York: EP Dutton & Company, Inc.
- Capra, Fritjof (1975) *Fysikens Tao*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Capra, Fritjof (1989) *Uncommon Wisdom – Conversations with remarkable people*, London: Flamingo (samtalen har förts med Werner Heisenberg, J. Krishnamurti, Geoffrey Chew, Gregory Bateson, Stanislav Grof, R.D. Laing, Carl Simonton, Margaret Lock, E.F. Schumacher, Hazel Henderson med flera.)
- Castaneda, Carlos (1974) *Samtalen med don Juan*, Stockholm: AWE/Gebers.
- Dalkvist, Jan & Westerlund, Joakim (2003) *Parapsykologin och dess kritiker – ris och ros, Folkvett nr 3*. Tidskrift från Vetenskap och Folkbildning.
- Davies, Paul (1987) *Gud och den nya fysiken*, Stockholm: Prisma
- Davies, Paul (1989) *Den kosmiska planen*, Stockholm: Pan.
- Ehdin, Susanna & Ehdin, Martin (2002) *HQ – Den mänskliga helhetssynen*, Stockholm: Forum
- Furman, Ben & Ahola, Tapani (1988) *Ficktjuven på nudistlägret - Den systemiska revolutionen inom psykoterapi*, Helsingfors: Förlags Ab ai-ai Oy.
- Gardner, Howard (1994) *De sju intelligenserna*, Jönköping: Brain Books AB.
- Gardner, Howard (2001) *Intelligenserna i nya perspektiv*, Jönköping: Brain Books AB.
- Goleman, Daniel (1997) *Känslans intelligens – om att utveckla vår emotionella kapacitet för ett tryggare och mänskligare samhälle*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Grind, Sören (2008) *Livet din spegel – om mänsklig utveckling i ett reinkarnationsperspektiv*, Stockholm: Världsbild förlag.
- Gustavsson, Bernt (1988) *Världsbilder – Synen på människa, samhälle, natur*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Harner, Michael (1980) *Shamanens väg*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Hellertz, Pia & Uneståhl, Lars-Eric (2002) *Personlig Utveckling genom Mental Träning*, Örebro: Veje International AB.
- Hellertz, Pia (2002) *”Världslärare” eller ”Falsk profet” – En kärleksfull granskning av Martinus kosmologi*, Lidingö: Världsbild förlag.

- Hellertz, Pia (2004) *Färdighetsbaserat lärande enligt Alvernomodellen*, Örebro: Veje International AB.
- Jantsch, Erich (1980) *The Self-Organizing Universe*, Oxford.
- Jerndal, Jens (1997) *Vakna Sverige! Framtiden är här – En bok om Sveriges kris och det pågående paradigmskiftet*, Åkersberga: Caduceus.
- Kramer, Samuel Noah (1958) *Så levde sumererna*, Stockholm: Victor Petterssons Bokindustri AB.
- Kuhn, Thomas S. (1992) *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, Stockholm: Thales (orig. *The Structure of Scientific Revolutions*, 1962).
- Käck, Max (1993) *Varat och medvetandet - En introduktion till metafysiken i Martinus Kosmologi*, Göteborg: Stiftelsen Informationscentrum för Martinus kosmologi.
- Lagerroth, Erland (1986) *Mot en ny vetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Lagerroth, Erland (1994) *Världen och vetandet sjunger på nytt – från en mekanisk värld till ett kreativt universum*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Lagerroth, Erland (2003) *Sökandet är vårt största äventyr*, Mareld & Erland Lagerroth.
- Lindholm, Stig (1979) *Vetenskap, verklighet och paradigm – Om dialektik, hermeneutik, positivism m m inom samhällsforskning*, Stockholm: Awe/Gebers.
- Lindholm, Stig (1985) *Kunskap - Från fragment till helhetssyn*, Allmänna förlaget (ny utgåva 1990).
- Lovelock, James (1979) *"Gaia: A New Look at Life on Earth"*, London: Oxford university press.
- Martinus (u.å.) *Livets Bog I-VII*. Världsbild förlag. Livets Bog gavs ut under åren 1932-1960.
- Maxwell, Nicholas (1984) *From Knowledge to Wisdom - A Revolution in the Aims and Methods of Science*, Oxford.
- Merchant, Carolyn (1994) *Naturens död – Kvinnan, ekologin och den vetenskapliga revolutionen*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Nørretranders, Tor (1991) *Märk världen - En bok om vetenskap och intuition*, Bonnier Förlag.
- Rosell, Magdalena (2009) *Soluppgång över vetenskapen*, Stockholm: Världsbild förlag.
- Russell, Peter (1984) *En uppvaknande värld - På tröskeln till en ny tidsålder*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Rönnbäck, Brit (1999) *Hur kan vi ändra vårt perspektiv från undervisning till lärande?* Rapport från Ingenjörsvetenskapernas Didaktik vid KTH, 1999:7.
- Schumacher, E. F. (Fritz) (1986) *Vägledning för vilseförda - A guide for the Perplexed*, Rabén & Sjögren.
- Sitchin, Zecharia (1976) *Den tolfte planeten – När, Var, Hur astronauterna från en annan planet kom till jorden och skapade Homo Sapiens*, Stockholm: Berghs Pocket.
- Sitchin, Zecharia (1995) *Skapelsen i nytt ljus – Bibeln och Darwin – kan båda ha rätt?* Stockholm: Berghs Förlag AB.

- Sobel, Dava (1999) *Galileis dotter – Vetenskap, religion och innerlig tillgivenhet. En levnadsteckning*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Schwartz, Gary E (2002) *The Afterlife Experiments – Breakthrough Scientific Evidence of Life after Death*, New York: Pocket books.
- Schwartz, Gary E (2002) *Kontakt med andra sedan? – Banbrytande vetenskapliga experiment om fortsatt existens efter döden*. Örebro: Veje International AB.
- Therkelsen, Ole (2009) *Martinus, Darwin och intelligent design*, Stockholm: Världsbild förlag.
- Tomm, Karl (1989) *Systemisk intervju metodik - En utveckling av det terapeutiska samtalet*, Stockholm: Mareld
- Törnebohm, Håkan, professor i vetenskapsteori vid Göteborgs universitet är en av de svenska författare som utvecklat Kuhns paradigmatteori, refererad av Lagerroth, Erland (1986) *Mot en ny vetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Wilber, Ken (1983) *Eye to Eye. The Quest for the New Paradigm*, New York: Garden City.
- Wilber, Ken (red.) (1982, 1988) *Det holografiska paradigmet och andra paradoxer - Ett utforskande av naturvetenskapens frontlinje*, Göteborg, Bokförlaget Korpen.
- Wilber, Ken (2005) *En kortfattad historia om allting*, Åkersberga: Caduceus.
- Wistrand, Kersti & Pilotti, Jan (1982) *Medvetandet och döden – En antologi om nära-döden-fenomen och utomkroppsliga upplevelser*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Zohar, Danah (1983) *Kvantjaget*, Stockholm: Mån-pocket.
- Zohar, Danah & Marshal Ian (2000) *Själens intelligens*, Stockholm: Bokförlaget Forum AB
- Zukav, Gary (1981) *De dansande WuLi-mästarna - En översikt över den nya fysiken*. Stockholm: Askild & Kärnekull.